JAMOAT TARTIBIGA TAJOVUZ QILUVCHI HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH BO'YICHA PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING FAOLIYATI

Karimov Behruzbek Zuhriddin o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Ichki
ishlar vazirligi Akademiyasi
3-kurs 319-guruh kursanti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24438667

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyati, ularning huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishdagi o'rni va asosiy vazifalari yoritilgan. Shuningdek, profilaktika inspektorlarining mahalla fuqarolar yig'ini, davlat organlari, jamoat tashkilotlari hamda fuqarolar bilan hamkorligi, jamoat tartibini ta'minlash va huquqbuzarliklarning sodir etilishiga imkon beruvchi sabab va shart-sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etish faoliyati tahlil qilingan. Maqolada jamoat tartibiga qarshi huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, xavf guruhiga mansub shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etish, aholining huquqiy madaniyatini oshirish hamda profilaktika inspektorlari faoliyati samaradorligini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: jamoat tartibi, huquqbuzarlik, huquqbuzarliklar profilaktikasi, profilaktika inspektori, individual profilaktika, jamoat xavfsizligi, mahalla, huquqiy madaniyat, profilaktik tadbirlar, huquqbuzarliklarning oldini olish.

Аннотация: В данной статье освещается деятельность инспекторов профилактики по предупреждению правонарушений, посягающих на общественный порядок, их роль и основные задачи в осуществлении профилактики правонарушений. Особое внимание уделяется взаимодействию инспекторов профилактики с органами самоуправления граждан, государственными органами, общественными организациями и населением в обеспечении общественного порядка, а также выявлению и устранению причин и условий, способствующих совершению правонарушений. В статье анализируются вопросы раннего предупреждения правонарушений против общественного порядка, организации индивидуальной профилактической работы с лицами, относящимися к группе риска, повышения правовой культуры населения и совершенствования эффективности деятельности инспекторов профилактики. Кроме того, разработаны соответствующие предложения и рекомендации по устранению существующих проблем в сфере профилактики правонарушений.

Ключевые слова: общественный порядок, правонарушение, профилактика правонарушений, инспектор профилактики, индивидуальная профилактика, общественная безопасность, махалля, правовая культура, профилактические мероприятия, предупреждение правонарушений.

Abstract: This article examines the activities of prevention inspectors in preventing offenses that infringe upon public order, as well as their role and main responsibilities in the prevention of offenses. Particular attention is paid to the cooperation of prevention inspectors with citizens' self-governing bodies, state authorities, public organizations, and the population in ensuring public order, as well as to identifying and eliminating the causes and conditions contributing to the commission of offenses. The article analyzes issues related to the early prevention of offenses against public order, the organization of individual preventive measures for persons belonging to risk groups, improving the legal culture of the population, and enhancing the effectiveness of prevention inspectors' activities. In addition, relevant proposals and recommendations are developed to address existing problems in the prevention of offenses.

Keywords: public order, offense, crime prevention, prevention inspector, individual prevention, public safety, mahalla, legal culture, preventive measures, prevention of offenses.

Bugungi kunda jamiyatda tinchlik va osoyishtalikni ta'minlash, jamoat tartibini saqlash hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning sodir etilishi fuqarolarning xavfsizligiga, jamiyatdagi barqarorlikka va qonun ustuvorligiga salbiy ta'sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli bunday huquqbuzarliklarni sodir etilishidan oldin aniqlash, ularning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish hamda profilaktik choralarni samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. Huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimida profilaktika inspektorlarining o‘rni alohida ahamiyatga ega. Chunki ular aholi bilan bevosita ishlash, hududdagi ijtimoiy muhitni o‘rganish, huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo‘lgan shaxslarni aniqlash, ular bilan individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirish hamda jamoat tartibini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni tashkil etishda muhim vakolatlarga ega. Ayniqsa, mahalla hududida fuqarolar, davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishning samarali vositalaridan biridir. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish faqatgina huquqni muhofaza qiluvchi organlarning faoliyati bilan cheklanib qolmay, balki keng jamoatchilik, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, ta'lim muassasalari, davlat va nodavlat tashkilotlari bilan o‘zaro hamkorlikni talab etadi. Bunday hamkorlik orqali hududdagi muammoli vaziyatlarni o‘z vaqtida aniqlash, huquqbuzarlik sodir etishga olib keluvchi omillarni bartaraf etish va aholining huquqiy madaniyatini oshirish imkoniyati yaratiladi.

Profilaktika inspektorlarining jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatini ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ushbu faoliyat samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada profilaktika inspektorlarining jamoat tartibini ta'minlashdagi o‘rni, huquqbuzarliklarning oldini olish shakl va usullari, individual profilaktik ishlarni tashkil etish hamda boshqa subyektlar bilan hamkorlik masalalari tahlil qilinadi.

Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda bartaraf etish masalalari huquqshunoslik, kriminologiya va ichki ishlar organlari faoliyatiga oid ilmiy tadqiqotlarda muhim o‘rin egallaydi. Mazkur yo‘nalishdagi ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, huquqbuzarliklarning profilaktikasi nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlarning bevosita faoliyati, balki ijtimoiy,

tashkiliy, huquqiy va tarbiyaviy chora-tadbirlarning o‘zaro uyg‘unligiga asoslangan kompleks jarayon sifatida qaraladi. Huquqbuzarliklar profilaktikasining nazariy-huquqiy asoslarini o‘rganishda, avvalo, O‘zbekiston Respublikasining huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid qonunchiligi muhim manba hisoblanadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunida huquqbuzarliklar profilaktikasining asosiy tushunchalari, vazifalari, prinsiplari, turlari va huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi subyektlarning vakolatlari belgilangan. Mazkur normativ-huquqiy manba profilaktika faoliyatining huquqiy mexanizmlarini tushunish, jumladan, umumiy, maxsus, yakka tartibdagi va viktimologik profilaktika choralarining mazmunini ochib berishda muhim ahamiyatga ega.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatiga oid ilmiy adabiyotlarda profilaktika inspektorining hududiy darajadagi huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi asosiy subyektlardan biri ekanligiga alohida e’tibor qaratiladi. Tadqiqotchilar profilaktika inspektorining faoliyatini aholi bilan bevosita muloqot qilish, hududdagi kriminogen vaziyatni o‘rganish, huquqbuzarlikka moyil shaxslarni aniqlash, profilaktik hisob yuritish, individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirish va jamoat tartibini ta’minlash bilan bog‘liq kompleks faoliyat sifatida baholaydilar. Ushbu yondashuv profilaktika inspektorining faoliyatini faqat huquqbuzarlik sodir etilgandan keyingi ta’sir chorasi sifatida emas, balki huquqbuzarlik sodir etilishining oldini olishga qaratilgan proaktiv faoliyat sifatida ko‘rib chiqish imkonini beradi. Kriminologik tadqiqotlarda esa huquqbuzarliklarning kelib chiqishiga ta’sir qiluvchi sabab va shart-sharoitlarni aniqlash masalasiga katta e’tibor beriladi. Ilmiy manbalarda huquqbuzarliklarning sabablari sifatida shaxsning ijtimoiy muhiti, oilaviy munosabatlar, ishsizlik, ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq muammolar, huquqiy madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligi, spirtli ichimliklarni suiiste’mol qilish, nizoli vaziyatlar hamda bo‘sh vaqtni mazmunli tashkil etishdagi kamchiliklar kabi omillar qayd etiladi. Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektorining faoliyati faqat huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxsni aniqlash bilan cheklanmasdan, ushbu shaxsni bunday xatti-harakatga undayotgan ijtimoiy omillarni ham aniqlashni talab etadi. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganuvchi ilmiy ishlarda mazkur huquqbuzarliklarning ko‘pincha jamoat joylarida sodir etilishi, fuqarolarning osoyishtaligini buzishi, jamiyatda nizoli vaziyatlarni keltirib chiqarishi va ayrim hollarda boshqa, yanada og‘ir huquqbuzarliklarning sodir etilishiga zamin yaratishi ta’kidlanadi. Shu sababli jamoat tartibiga qarshi huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash va ularga sabab bo‘luvchi omillarni bartaraf etish umumiy jamoat xavfsizligini ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlarda individual profilaktika masalasi ham alohida tadqiq etilgan. Individual profilaktika muayyan shaxsning xulq-atvori, ijtimoiy muhiti, hayot sharoiti va huquqbuzarlik sodir etishga moyilligini hisobga olgan holda unga nisbatan individual ta’sir choralarini qo‘llashni nazarda tutadi. Tadqiqotchilar bunday faoliyatning samaradorligi, avvalo, shaxsni har tomonlama o‘rganish, uning muammolarini aniqlash va unga nisbatan faqat ma’muriy yoki huquqiy ta’sir choralarini emas, balki ishontirish, tarbiyalash va ijtimoiy ko‘mak choralarini ham qo‘llashga bog‘liqligini qayd etadilar. Profilaktika inspektorlari faoliyatiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda mahalla instituti bilan hamkorlik masalasi ham muhim yo‘nalish sifatida ko‘rsatiladi. Chunki mahalla hududdagi fuqarolarning kundalik hayoti, oilaviy va ijtimoiy munosabatlari to‘g‘risida ma’lum darajada axborotga ega bo‘lgan jamoatchilik instituti

hisoblanadi. Profilaktika inspektori va mahalla faollari o‘rtasidagi samarali hamkorlik hududda mavjud muammolarni tezkor aniqlash, nizoli oilalar, voyaga yetmaganlar, ilgari huquqbuzarlik sodir etgan shaxslar va boshqa xavf guruhiga mansub shaxslar bilan manzilli profilaktik ishlarni tashkil etish imkonini beradi. Shuningdek, huquqbuzarliklar profilaktikasiga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning boshqa davlat organlari va jamoat tashkilotlari bilan hamkorligi samarali profilaktikaning muhim sharti sifatida e’tirof etiladi. Jumladan, ta’lim muassasalari, sog‘liqni saqlash tashkilotlari, bandlik organlari, mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlik qilish orqali huquqbuzarliklarning ijtimoiy sabablarini bartaraf etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish mumkin. Bunday yondashuv huquqbuzarliklar profilaktikasini faqat jazolashga asoslangan mexanizmdan ijtimoiy muammolarni hal etishga yo‘naltirilgan profilaktik tizimga aylantirishga xizmat qiladi.

Xorijiy kriminologik adabiyotlarda ham huquqbuzarliklarning oldini olish masalalariga turlicha yondashuvlar mavjud. Xususan, situatsion jinoyatchilik profilaktikasi konsepsiyasida huquqbuzarlik sodir etish imkoniyatini kamaytirish, jamoat joylarida nazoratni kuchaytirish, xavfli hududlarni aniqlash va ularning xavfsizligini oshirishga e’tibor qaratiladi. Jamoatchilikka asoslangan profilaktika konsepsiyasida esa aholi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, fuqarolarning jamoat xavfsizligini ta’minlashdagi ishtirokini kengaytirish muhim vosita sifatida qaraladi. Mazkur ilmiy yondashuvlar O‘zbekiston sharoitida profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirish uchun ham muayyan nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Profilaktika inspektorlarining faoliyatiga oid tadqiqotlarda huquqbuzarliklarning oldini olishning tashkiliy-huquqiy asoslari, individual profilaktika, aholi bilan hamkorlik va jamoat tartibini ta’minlash masalalari yetarlicha yoritilgan. Biroq jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning aynan hududiy xususiyatlarini hisobga olgan holda profilaktika inspektorlarining faoliyatini tashkil etish, mavjud kriminogen vaziyatni tahlil qilish asosida profilaktik chora-tadbirlarni individuallashtirish, profilaktika samaradorligini baholash mezonlarini takomillashtirish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish masalalarini yanada chuqurroq tadqiq etish zarurati mavjud. Shu jihatdan, mazkur maqolada mavjud ilmiy-nazariy qarashlar va amaliy tajribalarni umumlashtirish asosida profilaktika inspektorlarining jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatining tashkiliy-huquqiy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-nazariy va amaliy yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida huquqbuzarliklar profilaktikasining huquqiy, tashkiliy va ijtimoiy jihatlarini kompleks o‘rganishga alohida e’tibor qaratildi. Tadqiqotning huquqiy-normativ bazasini O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, huquqbuzarliklar profilaktikasi va jamoat xavfsizligini ta’minlashga oid qonun hujjatlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari, shuningdek, ichki ishlar organlari faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar tashkil etadi. Ushbu manbalarni o‘rganish orqali profilaktika inspektorlarining jamoat tartibini

ta’minlash va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi huquqiy vakolatlari hamda faoliyatining asosiy yo‘nalishlari aniqlashtirildi.

Tadqiqotda **tizimli yondashuv** metodidan foydalanildi. Mazkur metod orqali jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish jarayoni o‘zaro bog‘liq bo‘lgan huquqiy, tashkiliy, ijtimoiy va profilaktik elementlardan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqildi. Bunda profilaktika inspektorlarining faoliyati huquqni muhofaza qiluvchi boshqa organlar, mahalla, davlat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyati bilan o‘zaro aloqadorlikda tahlil qilindi. **Qiyosiy-huquqiy tahlil** metodi yordamida huquqbuzarliklar profilaktikasiga oid milliy qonunchilik normalari hamda xorijiy davlatlarning ushbu sohadagi ilg‘or tajribasi o‘rganildi. Mazkur metod asosida jamoat tartibini ta’minlash, individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirish, huquqbuzarlikka moyil shaxslar bilan ishlash va jamoatchilik bilan hamkorlik qilishning turli shakllari qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqotda **analiz va sintez** metodlari ham muhim o‘rin egalladi. Analiz metodi yordamida jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning asosiy turlari, ularni sodir etishga ta’sir qiluvchi sabab va shart-sharoitlar, shuningdek, profilaktika inspektorlari faoliyatida uchraydigan muammolar alohida tarkibiy qismlarga ajratib o‘rganildi. Sintez metodi orqali esa mazkur omillar umumlashtirilib, huquqbuzarliklarning oldini olishning samarali mexanizmlarini shakllantirish bo‘yicha xulosalar ishlab chiqildi. Shuningdek, tadqiqotda **induksiya va deduksiya** usullaridan foydalanildi. Induktiv yondashuv asosida profilaktika inspektorlarining alohida hududlarda amalga oshirayotgan profilaktik faoliyatiga oid holatlar umumlashtirilib, umumiy ilmiy xulosalar shakllantirildi. Deduktiv yondashuv orqali esa huquqbuzarliklar profilaktikasining umumiy nazariy qoidalaridan kelib chiqib, jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqotning muhim metodlaridan biri **statistik tahlil** hisoblanadi. Huquqbuzarliklarning dinamikasi, hududiy taqsimlanishi, ularning turlari va sodir etilish holatlarini statistik jihatdan o‘rganish orqali jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning o‘ziga xos tendensiyalarini aniqlash imkoniyati yaratildi. Statistik ma’lumotlarni tahlil qilish profilaktik tadbirlarni aniq hudud va muayyan xavf guruhlariga yo‘naltirish zaruratini asoslashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, tadqiqotda **empirik kuzatuv va amaliy tajribani umumlashtirish** usullaridan foydalanish nazarda tutildi. Profilaktika inspektorlarining aholi bilan ishlashi, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar bilan individual profilaktik tadbirlarni tashkil etishi, mahalla va boshqa subyektlar bilan hamkorligi kabi amaliy jarayonlar o‘rganildi. Ushbu yondashuv orqali nazariy qarashlarning amaliy faoliyatdagi namoyon bo‘lish xususiyatlari aniqlashtirildi. Tadqiqotning **obyekti** jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy-huquqiy munosabatlardan iborat. Tadqiqotning **predmeti** esa profilaktika inspektorlarining mazkur turdagi huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan faoliyati, uning tashkiliy-huquqiy asoslari, shakl va usullari, boshqa profilaktika subyektlari bilan hamkorligi hamda ushbu faoliyatni takomillashtirish mexanizmlarini tashkil etadi. Tadqiqot davomida olingan nazariy va amaliy ma’lumotlarni umumlashtirish asosida profilaktika inspektorlarining jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy xulosalar, taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Mazkur metodologik yondashuv tadqiqot mavzusini kompleks ravishda yoritish va profilaktika faoliyatining samaradorligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi.

Jamoat tartibiga qarshi ma'muriy huquqbuzarliklar tuzilishi (%)

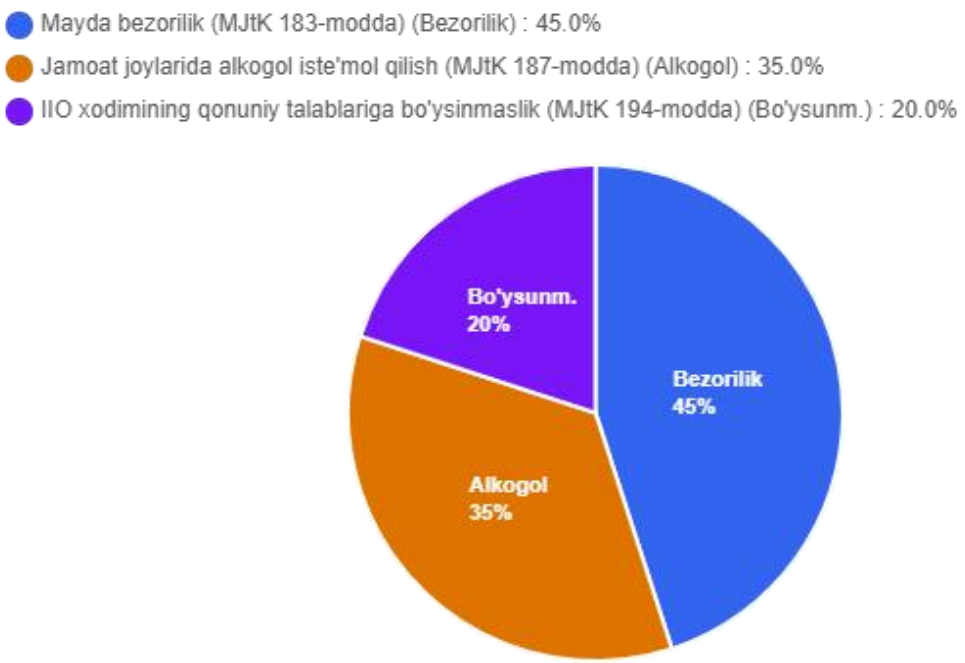

2026-yil

Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyati huquqbuzarliklarning barvaqt aniqlanishi, ularning sodir etilishiga sabab bo‘luvchi omillarni bartaraf etish hamda hududda osoyishtalikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. O‘rganishlar shuni ko‘rsatadiki, mazkur yo‘nalishdagi profilaktik faoliyatning samaradorligi, avvalo, hududdagi kriminogen vaziyatni to‘g‘ri baholash, mavjud muammolarni aniqlash va profilaktik chora-tadbirlarni muayyan hudud hamda shaxslarning xususiyatlaridan kelib chiqib tashkil etishga bog‘liq. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning o‘ziga xos xususiyati shundaki, ular ko‘pincha fuqarolarning kundalik hayoti davomida, jamoat joylarida, turli nizoli vaziyatlar yoki maishiy kelishmovchiliklar natijasida yuzaga keladi. Bunday huquqbuzarliklarning ayrimlari dastlab uncha katta ijtimoiy xavf tug‘dirmaydigan xatti-harakat sifatida namoyon bo‘lsa-da, ularga o‘z vaqtida profilaktik ta’sir ko‘rsatilmasa, nizoning kuchayishi yoki boshqa huquqbuzarliklarning sodir etilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli profilaktika inspektorining asosiy vazifalaridan biri huquqbuzarlik sodir etilganidan keyin ta’sir ko‘rsatish emas, balki uning dastlabki belgilarini aniqlash va barvaqt profilaktik choralarni ko‘rishdan iborat.

Profilaktika inspektorlarining hududdagi ijtimoiy muhitni muntazam o‘rganishi muhimligini ko‘rsatadi. Bunda hududda sodir etilayotgan huquqbuzarliklarning turi, vaqti, joyi, takroriyligi va ularga aloqador shaxslar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni tahlil qilish orqali muammoli hududlar va xavf guruhlarini aniqlash mumkin. Mazkur ma’lumotlardan foydalanish profilaktik tadbirlarni umumiy emas, balki aniq muammo va xavf omillariga yo‘naltirish imkonini beradi. Muhokama jarayonida individual profilaktika masalasi alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslarning barchasiga bir xil yondashuvni qo‘llash kutilgan natijani bermasligi mumkin. Chunki har bir shaxsning huquqbuzarlik sodir etishiga sabab bo‘luvchi omillar turlicha bo‘ladi. Ayrim hollarda bunga oilaviy nizolar, ishsizlik, ijtimoiy muhit, huquqiy madaniyatning pastligi yoki boshqa

muammolar sabab bo‘lishi mumkin. Shuning uchun individual profilaktik tadbirlarni amalga oshirishda shaxsning ijtimoiy holati, xulq-atvori, oilaviy sharoiti va mavjud muammolarini hisobga olish maqsadga muvofiq. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, profilaktika inspektorlarining faoliyatida **ishontirish va tarbiyaviy ta’sir choralarini kuchaytirish** ham muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Faqat ma’muriy ta’sir choralariga tayanish uzoq muddatli profilaktik natijani ta’minlamasligi mumkin. Shaxsga huquqiy tushuntirish berish, uning muammolarini aniqlash, zarur hollarda tegishli tashkilotlarga yo‘naltirish va ijtimoiy ko‘mak ko‘rsatish huquqbuzarliklarning takroran sodir etilishining oldini olishga xizmat qiladi.

Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda mahalla bilan hamkorlikning samaradorligi ham muhim natijalardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Profilaktika inspektori mahalla faollari, fuqarolar, yoshlar yetakchilari, xotin-qizlar faollari va boshqa tegishli subyektlar bilan hamkorlik qilgan holda hududdagi muammolarni tezroq aniqlashi mumkin. Ayniqsa, oilaviy nizolar, yoshlar o‘rtasidagi muammolar, jamoat joylaridagi tartibsizliklar va boshqa salbiy holatlarni barvaqt aniqlashda jamoatchilikning ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining ta’lim muassasalari, bandlik organlari, sog‘liqni saqlash tashkilotlari va boshqa tegishli subyektlar bilan hamkorligini yanada rivojlantirish zarur. Chunki jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning ayrim sabablarini faqat huquqiy ta’sir vositalari orqali bartaraf etib bo‘lmaydi. Masalan, ishsizlik, ijtimoiy moslashuv muammolari, voyaga yetmaganlarning nazoratsizligi yoki oilaviy muammolarni hal qilishda tegishli ijtimoiy institutlarning hamkorligi talab etiladi. Tadqiqot davomida profilaktika faoliyatining samaradorligiga ta’sir qiluvchi ayrim muammolar ham aniqlandi. Jumladan, hududdagi mavjud muammolar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni umumlashtirish va tahlil qilish, profilaktik tadbirlarning natijadorligini baholash, turli subyektlar o‘rtasidagi axborot almashinuvini takomillashtirish hamda individual profilaktik ishlarning natijasini muntazam monitoring qilish masalalariga e’tiborni kuchaytirish zarur.

Shu bilan birga, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish profilaktika inspektorlari faoliyatining samaradorligini oshirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Hudud bo‘yicha huquqbuzarliklarning turi, sodir etilgan joyi, vaqti va takroriyligi haqidagi ma’lumotlarni tizimli ravishda tahlil qilish orqali “xavfli” hududlar va vaqt oralig‘ini aniqlash mumkin. Natijada patrullik va profilaktik tadbirlarni mavjud xavf darajasidan kelib chiqib rejalashtirish imkoniyati kengayadi.

Muhokama natijasida shuni ta’kidlash mumkinki, jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorining faoliyati **proaktiv, manzilli va hamkorlikka asoslangan** bo‘lishi lozim. Proaktiv yondashuv huquqbuzarlik sodir etilgandan keyingi choralar bilan cheklanmasdan, uning dastlabki sabab va belgilarini aniqlashni nazarda tutadi. Manzilli yondashuv esa profilaktik tadbirlarni muayyan hudud, shaxs yoki muammoli vaziyatga moslashtirishni talab qiladi. Hamkorlikka asoslangan yondashuv esa profilaktika inspektori faoliyatini mahalla, davlat organlari va jamoatchilik imkoniyatlari bilan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. O‘tkazilgan tahlillar asosida quyidagi natijalarga erishildi:

- jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining hududdagi kriminogen vaziyatni muntazam o‘rganishi muhimligi asoslandi;
- huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni ularning shaxsiy va ijtimoiy xususiyatlaridan kelib chiqib tashkil etish zarurligi aniqlandi;

- mahalla va boshqa profilaktika subyektlari bilan hamkorlikni kuchaytirish huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishning muhim sharti sifatida belgilandi;
- huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy va tarbiyaviy choralarni kengaytirish zarurligi asoslandi;
- zamonaviy axborot texnologiyalari va tahliliy vositalardan foydalanish orqali profilaktik tadbirlarning manzilliligini oshirish imkoniyatlari belgilandi;
- profilaktika faoliyati samaradorligini baholashda faqat aniqlangan huquqbuzarliklar soniga emas, balki ularning takroriyligi, profilaktik tadbirlarning natijasi va hududdagi ijtimoiy muhitning o‘zgarishiga ham e’tibor qaratish lozimligi asoslandi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini yanada takomillashtirish uchun kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatmoqda. Bunda huquqiy ta’sir choralarini qo‘llash bilan bir qatorda, huquqbuzarliklarning ijtimoiy sabablarini bartaraf etish, aholi bilan profilaktik-tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish, jamoatchilik bilan hamkorlikni rivojlantirish va zamonaviy axborot-tahliliy imkoniyatlardan samarali foydalanish ustuvor yo‘nalish sifatida qaralishi lozim.

Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyati muhim tashkiliy-huquqiy va ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Mazkur faoliyatning samaradorligi hududdagi kriminogen vaziyatni muntazam o‘rganish, huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini o‘z vaqtida aniqlash, xavf guruhiga mansub shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni to‘g‘ri tashkil etish hamda tegishli subyektlar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishga bevosita bog‘liq. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda faqat huquqiy ta’sir choralaridan foydalanish yetarli emas. Ushbu turdagi huquqbuzarliklarning kelib chiqishiga sabab bo‘luvchi ijtimoiy, maishiy, oilaviy, iqtisodiy va tarbiyaviy omillarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan kompleks profilaktik choralarni amalga oshirish zarur. Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektorining faoliyati jazolashga emas, avvalo, huquqbuzarlik sodir etilishining oldini olishga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish profilaktika inspektorining asosiy faoliyat yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bunda hududning kriminogen holatini muntazam tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

2. Huquqbuzarlikka moyil shaxslar bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etishda ularning shaxsiy xususiyatlari, oilaviy va ijtimoiy muhiti, xulq-atvori hamda huquqbuzarlikka olib keluvchi omillarni hisobga olish zarur.

3. Profilaktika inspektorlarining mahalla, davlat organlari, ta’lim muassasalari, jamoat tashkilotlari va boshqa profilaktika subyektlari bilan hamkorligi huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini kompleks ravishda bartaraf etish imkonini beradi.

4. Jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olishda aholining huquqiy madaniyatini oshirish, fuqarolarga huquq va majburiyatlarini tushuntirish hamda jamoatchilikning profilaktik tadbirlardagi ishtirokini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

5. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish profilaktika inspektorlarining hududdagi huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ma’lumotlarni tezkor tahlil qilish, xavfli hudud va

vaziyatlarni aniqlash hamda profilaktik tadbirlarni manzilli tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, profilaktika inspektorlarining jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning oldini olish faoliyatini takomillashtirish maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

- **Birinchidan**, hududdagi jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini muntazam tahlil qilishning yagona amaliy mexanizmini takomillashtirish hamda aniqlangan muammolar asosida manzilli profilaktik rejalarni ishlab chiqish lozim.
- **Ikkinchidan**, profilaktika inspektorlarining individual profilaktik faoliyatini kuchaytirish, huquqbuzarlikka moyil shaxslarning muammolarini faqat nazorat qilish emas, balki ularning ijtimoiy moslashuviga ko‘maklashish tamoyili asosida tashkil etish maqsadga muvofiq.
- **Uchinchidan**, mahalla va boshqa davlat hamda jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni kuchaytirish, har bir hududda jamoat tartibiga tahdid soluvchi muammolarni aniqlash va ularni birgalikda bartaraf etishga qaratilgan profilaktik loyihalarni kengaytirish zarur.
- **To‘rtinchidan**, jamoat joylarida huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan targ‘ibot-tushuntirish tadbirlarini zamonaviy shakllarda tashkil etish, ayniqsa yoshlar o‘rtasida huquqiy madaniyat va qonunga hurmatni oshirishga qaratilgan tadbirlarni kuchaytirish lozim.
- **Beshinchidan**, profilaktika inspektorlari faoliyatida zamonaviy axborot-tahliliy texnologiyalardan keng foydalanish, huquqbuzarliklarning hududiy va vaqt bo‘yicha takrorlanishini tahlil qilish hamda profilaktik resurslarni xavf darajasiga qarab taqsimlash amaliyotini rivojlantirish maqsadga muvofiq.
- **Oltinchidan**, profilaktika inspektorlari faoliyati samaradorligini baholash mezonlarini takomillashtirish zarur. Bunda faqat aniqlangan yoki bartaraf etilgan huquqbuzarliklar soniga emas, balki takroriy huquqbuzarliklarning kamayishi, profilaktik hisobdagi shaxslar bilan olib borilgan ishlarning natijadorligi va hududdagi jamoat xavfsizligi holatining yaxshilanishiga ham e’tibor qaratish lozim.
- **Yettinchidan**, profilaktika inspektorlarining kasbiy tayyorgarligini muntazam oshirib borish, ularda nizoli vaziyatlarni boshqarish, fuqarolar bilan samarali muloqot qilish, psixologik yondashuv va mediatsiya ko‘nikmalarini rivojlantirish maqsadga muvofiq.
- **Sakkizinchidan**, jamoatchilikning huquqbuzarliklar profilaktikasidagi rolini oshirish, fuqarolarning huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorligini rag‘batlantirish va jamoat tartibini ta’minlashda fuqarolik mas’uliyatini kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklarning samarali profilaktikasi profilaktika inspektorlarining faoliyatini huquqiy, tashkiliy, ijtimoiy va axborot-tahliliy jihatdan kompleks takomillashtirishni talab etadi. Profilaktika faoliyatining markaziga huquqbuzarlik sodir etgan shaxsni jazolashdan ko‘ra, huquqbuzarlik sodir etilishiga olib keluvchi sabab va shart-sharoitlarni barvaqt aniqlash va bartaraf etish, shaxsning ijtimoiy muammolarini hal etishga ko‘maklashish hamda mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish tamoyillarini qo‘yish ushbu yo‘nalishdagi ishlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni, 2014-yil 14-may, O‘RQ-371-son.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni, 2016-yil 16-sentabr, O‘RQ-407-son.
4. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. – Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining jamoat xavfsizligini ta’minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini takomillashtirishga oid farmon va qarorlari.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimini yanada rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida”gi hujjatlari.